

DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR DE RELAȚIONARE ȘI COMUNICARE DIDACTICĂ, ÎN CAZUL VIITORILOR PROFESORI PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ȘI PREȘCOLAR

Claudiu Marian Bunăiașu,

Universitatea din Craiova, claudiu_bunaiasu@yahoo.com

Abstract

The training process' multidimensional analysis of the professional and transverse competences during the initial professionalization for the didactic career, represents a present issue as part of the theoretic studies and applicative researches. The scientific arguments and the results of impact and experimental studies support the reform of the didactic staff's training system, within the meaning of adequating the continual training models and establishing the feasible implementation modalities. In this context, we have assessed the necessity and opportunity of studying the development of some categories of competences specific to the process of initial training for the didactic career – the competences of didactic networking and communication regarding teachers to be as part of the primary and pre-school education. Our article aims multiple coordinates: a) the scientific base of developing professional and transverse competences during teachers' initial training for the primary and pre-school education; b) the specific of developing didactic networking and communication, through the academic curriculum and pedagogical practice; c) the analysis of pedagogical conceptions, methodological opinions and curricular preferences of the subjects involved in an impact study regarding these categories of competences (didactic staff, students attending Pedagogy of primary and pre-school education, experts). The results of the empiric research testify subjects' adhesion to the curricular structures centred on developing the transverse competences of the teachers to be, emphasize subjects' interests in this field and confirm the results of previous researches that we have achieved as part of some studies regarding the optimization of the didactic staff's initial and continual training processes.

Keywords: professional and transverse competences; didactic networking and communication; academic curriculum; strategies of personal and professional development.

1. Premise conceptuale și metodologice

Relațiile educaționale și comunicarea didactică reprezintă variabile ale procesului de instruire, puse în legătură mai ales cu factorii de personalitate ai actorilor educaționali, care determină calitatea și funcționalitatea mesajelor educaționale și, în cele din urmă, nivelul performanțelor școlare. În ceea ce privește specificul semantic și relația funcțională, pe de o parte fiecare termen este derivat din concepte cu sfera mai largă (relații educaționale, respectiv comunicare educațională), iar pe de altă parte, comunicarea didactică cristalizează configurația interacțiunilor în mediul școlar.

Comunicarea educațională transpune în mediile educogene și în procesualitatea situațiilor educative mijloacele și conținuturile comunicării umane, în sensul finalităților de natură cognitivă și formativ-educativă. Comunicarea didactică are o sferă semantică cu o arie mai mică de extensiune și prezintă o serie de caracteristici:

- „pune accentul pe schimbul de informații (pe aspectele cognitive), care constituie baza interacțiunii cu caracter școlar” (Ezechil, 2008, 287);
- „presupune câștigarea și activarea competenței comunicative, care este deopotrivă aptitudinală și dobândită” (Iacob, 1994, apud Cucuș, 2002, 333);
- „înglobează acele fluxuri informaționale, intenționate sau nu, verbale ori nonverbale, profilând un univers de discurs pluridecțional, multicanal și polisemantic” (Cucuș, 2008, 335).

Relațiile educaționale reprezintă tipurile de interacțiuni, care configurează dimensiunea personală a procesului instructiv-educativ și evidențiază atitudinile profesorilor și elevilor, în contextele specifice situațiilor educative. Competențele de comunicare ale actorilor educaționali reprezintă o variabilă importantă în configurarea și evaluarea relațiilor interpersonale în activitatea didactică. Aceste competențe sunt evidențiate prin comportamentele sociale în cadrul interacțiunilor, unde profesorul-manager are rolul de generare a climatului psihosocial optim, în care să fie manifestate, în mod eficient, toate formele de comunicare:

- a) „în funcție de numărul participanților și tipul de relație dintre ei: comunicarea intrapersonală, comunicarea interpersonală, comunicarea în grup, comunicarea publică;
- b) în funcție de codul folosit: comunicarea verbală, comunicarea paraverbală și comunicarea nonverbală;
- c) în funcție de statutul interlocutorilor: comunicarea verticală și comunicarea orizontală” (Ezechil, Albu și Pânișoară, 2008, 290).

Competențele de relaționare și comunicare didactică au un specific aparte, dat de caracterul transversal al acestora și de procesul profesionalizării inițiale pentru cariera didactică, reglementat și conceput în spiritul paradigmei abordării prin competențe în învățământul universitar și gestionat în sensul dezvoltării cumulative a nivelului de competență a studenților. Această

dezvoltare cumulativă reprezintă „ procesul sistematic de dobândire de noi competențe sau de perfecționare a lor, în mod rațional, în contexte formale, prin parcurgerea programelor curriculare ale disciplinelor academice și prin stagii de practică profesională, care să le asigure acumularea creditelor necesare, precum și în contexte nonformale și informale, prin activități în afara mediului universitar și prin autoinstruire” (Bunăiașu, 2012, 12).

În cazul specializării Pedagogia învățământului primar și preșcolar, procesul de dezvoltare a competențelor de comunicare și relaționare are câteva particularități:

- comunicarea cu preșcolarii și școlarii mici presupune adaptarea conținutului mesajelor educaționale la nivelul de dezvoltare cognitivă la aceste vârste;
- dimensiunea afectivă a relațiilor profesor-elevi este mai intensă în acest caz, ceea ce determină alegerea unor mijloace de comunicare care să asigure stilul personal al relațiilor profesor-elevi și care să dezvolte comportamentele expresive;
- curriculumul specializării Pedagogia învățământului primar și preșcolar oferă o sferă extinsă de situații de instruire bazate pe dezvoltarea competențelor de relaționare și comunicare didactică, prin oferta generoasă de discipline psihopedagogice și alocarea unui număr mai mare de ore practicii pedagogice.

Prin corelarea curriculumului formal cu experiențele nonformale se creează premisele de a fi vizate toate componentele competențelor de relaționare și comunicare didactică și atingerii unui grad mai mare de probabilitate ca acestea să fie operaționalizate și evidențiate prin performanțele profesionale și sociale ale viitorilor profesori pentru învățământul primar și preșcolar:

- cunoștințe de specialitate și metacunoștințe;
- abilități de comunicare și relaționare, în contexte curriculare și instituționale diverse;
- atitudini, fundamentate pe valori socio-umane și norme de deontologie profesională.

O analiză a referențialului calificării Pedagogia învățământului primar și preșcolar, de la Universitatea din Craiova, relevă componente ale competențelor de relaționare și comunicare didactică la nivelul mai multor competențe generale, de natură profesională și transversală (<http://www.rncis.ro/>):

a) La nivelul competențelor profesionale:

- „Abordarea managerială a grupului de preșcolari / școlari mici, a procesului de învățământ și a activităților de învățare/integrare socială specifice vârstei grupului țintă.
- Consilierea, orientarea și asistarea psiho-pedagogică a diverselor categorii de persoane / grupuri educaționale (preșcolari/școlari mici/elevi, familii, profesori, angajați etc.)”.

b) La nivelul competențelor transversale:

- „Cooperarea eficientă în echipe de lucru profesionale, interdisciplinare, specifice desfășurării proiectelor și programelor din domeniul științelor educației.
- Utilizarea metodelor și tehnicilor eficiente de învățare pe tot parcursul vieții, în vederea formării și dezvoltării profesionale continue.”

Competențele de comunicare și relaționare sunt precizate în mod explicit în documentele care reglementează formarea continuă a cadrelor didactice și constituie categorii de finalități vizate în programele de dezvoltare profesională. Acestea se regăsesc la nivelul mai multor categorii de competențe generale (Metodologia privind formarea continuă a personalului din învățământul preuniversitar, 54-55):

a) „Competențe pedagogice:

- capacitatea de a comunica ușor cu elevii, de a-i influența și motiva pentru activitatea de învățare;

b) Competențe sociale:

- stabilirea de parteneriate cu membrii comunității școlare extinse;
- motivarea activităților de echipă;

c) Competențe referitoare la managementul clasei:

- capacități și atitudini de relaționare și comunicare cu mediul școlar și cu cel profesional”.

Premisele conceptuale și metodologice ale procesului de dezvoltare a competențelor de relaționare și comunicare didactică determină formularea următoarei presupozitii, cu rol de ipoteză a cercetării empirice:

Dacă procesul de dezvoltare a competențelor de relaționare și comunicare didactică este fundamentat în mod consistent pe teoriile postmoderne din științele educației și ale comunicării, pe ipostaze curriculare formale și nonformale relevante și este susținut de o analiză de nevoi educaționale riguroasă, atunci pot fi evidențiate performanțele în domeniu, încă din perioada profesionalizării inițiale pentru cariera didactică.

2. Metodologia cercetării

2.1. Obiectivele demersului investigativ

1. Realizarea unui studiu de impact, bazat pe analiza opiniilor subiecților privind structurile curriculare și metodologia specifică dezvoltării competențelor de relaționare și comunicare didactică.
2. Conturarea unor direcții de optimizare a procesului profesionalizării inițiale, din perspectiva cristalizării competențelor de relaționare și comunicare didactică și în accord cu opiniile și nevoile beneficiarilor.

2.2. Lotul de subiecți

Eșantionul microcercetării este constituit din 85 subiecți, selectați în funcție de criteriul reprezentativității pentru o cercetare operațională. Lotul de subiecți are următoarea structură:

- 50 studenți de la programul de studii Pedagogia învățământului primar și preșcolar, din cadrul Universității din Craiova, Facultatea de Litere;
- 15 cadre didactice din învățământul universitar;
- 20 profesori pentru învățământul primar și preșcolar.

2.3. Instrumente de investigație

Chestionarul a constituit instrumentul principal al microcercetării. A fost aplicat același chestionar celor trei categorii din eșantion, ceea ce a permis identificarea și analiza opiniilor atât ale subiecților aflați în programul de formare inițială pentru cariera didactică, cât și a celor cu expertiză în formarea cadrelor didactice ori a celor interesați de propria dezvoltare profesională. Chestionarul de opinie este structurat pe 15 itemi, cu întrebări cu alegere multiplă, cu scale de apreciere și întrebări deschise. Tematica instrumentului vizează:

- componente ale competențelor de relaționare și comunicare didactică, vizate în programul de studii Pedagogia învățământului primar și preșcolar;
- elemente ale curriculumului academic, axate pe dezvoltarea acestor categorii de competențe;
- competențe dezirabile dezvoltării profesionale și personale, în domeniul comunicării și al relațiilor educaționale;

Datele obținute au fost nuanțate prin organizarea unei sesiuni de focus-grup și a unor interviuri individuale. În această manieră, au fost colectate informații relevante și detaliate privind impactul problematicii asupra subiecților, care susțin direcțiile de dezvoltare a procesului profesionalizării inițiale.

3. Rezultatele cercetării

Sistematizarea răspunsurilor relevante, cu o frecvență mare în aprecierile subiecților, relevă următoarele categorii de rezultate ale microcercetării, grupate pe temele chestionarului:

- Componentele competențelor de relaționare și comunicare didactică:
 - 1) Cunoștințe aprofundate referitoare la relațiile educaționale și comunicarea didactică (tipuri de relații educaționale, forme ale comunicării didactice, stiluri de relaționare și comunicare, factori

perturbatori în comunicarea didactică, modalități de eficientizare a comunicării și relaționării în educație): studenți – 74% , cadre didactice universitare - 73,33% , profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 65%;

- 2) Metacunoștințele, care să dezvolte metacomunicarea și să afirme abilitățile profesorului care gestionează “situațiile de comunicare care să genereze relațiile de comunicare” (Vlăduțescu, 2012, 790): studenți – 68%, cadre didactice universitare – 80%, profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 45%;
- 3) Capacități de eficientizare a relaționării și comunicării didactice, în contexte instituționale și curriculare specifice: studenți – 68%, cadre didactice universitare - 66,66%, profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 65%;
- 4) Abilități de gestionare a stărilor tensionale în clasa de elevi și a situațiilor care perturbă comunicarea didactică: studenți – 72 % , cadre didactice universitare – 73,33% , profesori pentru învățământul primar și preșcolar –70%;
- 5) Atitudini și valori profesionale, cristalizate în spiritul normelor deontologice ale relaționării și comunicării didactice: studenți – 58 % , cadre didactice universitare – 66,66%, profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 55 %.

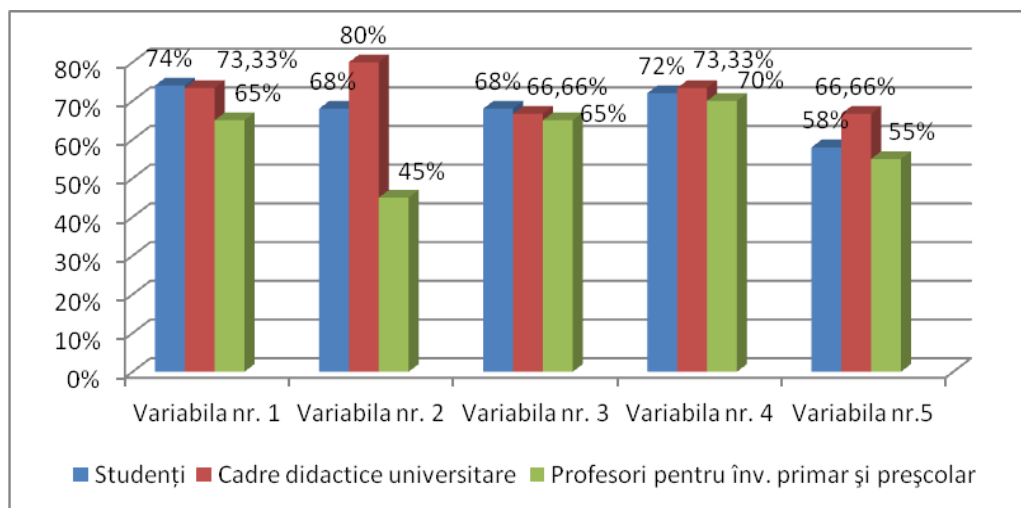

Fig.1. Analiza comparativă a răspunsurilor subiecților, privind componentele competențelor de relaționare și comunicare didactică

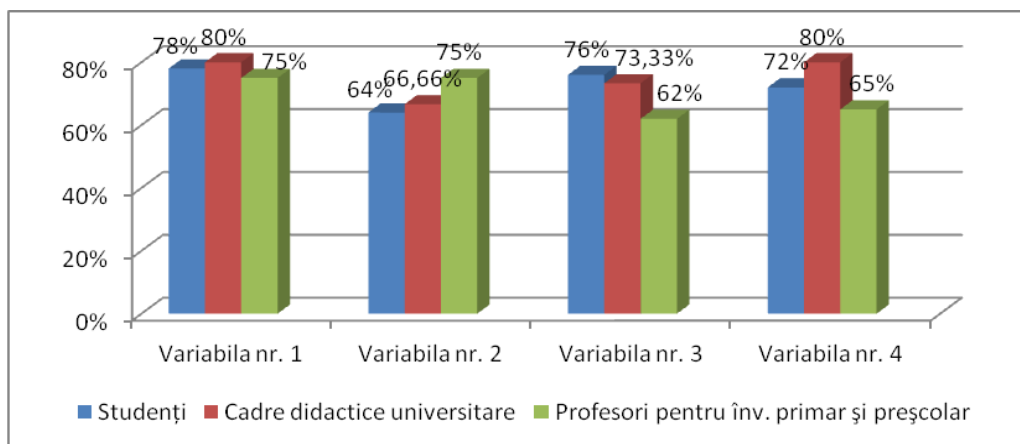

Fig.2. Analiza comparativă a opiniilor subiecților, referitoare la elementele curriculumului axate pe dezvoltarea competențelor de relaționare și comunicare didactică

- Elemente ale curriculumului academic, axate pe dezvoltarea competențelor de relaționare și comunicare didactică:
 - 1) Integrarea, în curriculumul disciplinelor psihopedagogice și de didactica specialității, a unor unități de conținut centrate pe problematica relațiilor educaționale și a comunicării didactice: studenți – 78%, cadre didactice universitare – 80%, profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 75%;
 - 2) Centrarea programelor de practică pedagogică pe afirmarea competențelor de comunicare și relaționare, în cadrul clasei/grupeii de preșcolari: studenți – 64% , cadre didactice universitare – 66,66 % , profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 75%.
 - 3) Aprofundarea cunoștințelor de specialitate și cristalizarea competențelor specifice, în cadrul unor discipline academice în domeniul sociologiei educației și al comunicării, studiate în programe de master în Științe ale educației: studenți – 76% , cadre didactice universitare – 73,3%, profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 62%.
 - 4) Utilizarea, în activitățile didactice academice, de metode și tehnici de comunicare eficientă,“ bazate pe utilizarea și dezvoltarea relaționărilor în cadrul grupului” (Pânișoară, 2006, 380-410): studenți – 72%, cadre didactice universitare – 80%, profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 65%.
- Competențe dezirabile dezvoltării profesionale și personale, în domeniul comunicării și al relațiilor educaționale:
 - 1) Competențe de elaborare și gestionare de planuri de dezvoltare personală în domeniul relaționării și comunicării didactice,

aplicabile în contexte formale și nonformale: studenți – 72%, cadre didactice universitare – 80% , profesori pentru învățământul primar și preșcolar – 55%.

- 2) Capacități de autoevaluare și autoreglare oportună a modalităților de comunicare și relaționare în procesul educațional, în funcție de contextele specifice: studenți – 58 % , cadre didactice universitare – 66,66% , profesor pentru învățământul primar și preșcolar – 65%.

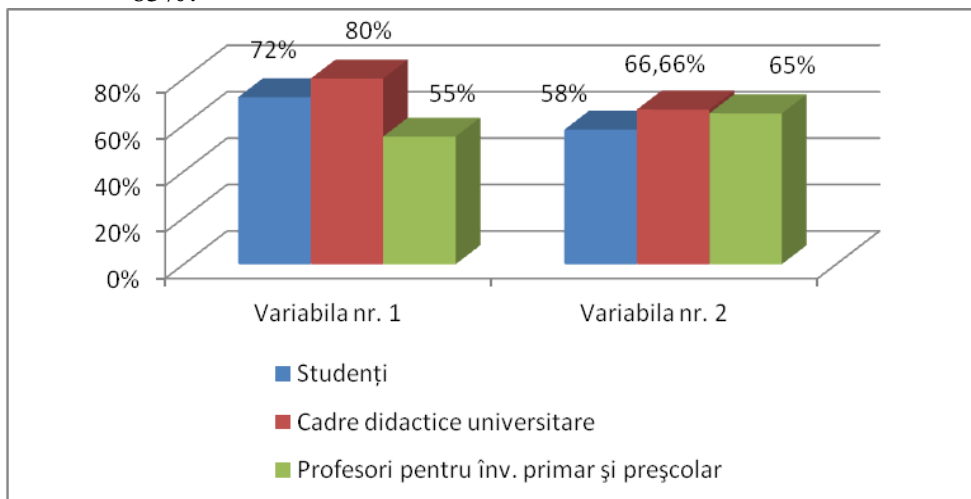

Fig.3. Analiza comparativă a opiniilor subiecților, privind dezvoltarea profesională și personală, în domeniul comunicării și al relațiilor educaționale

4. Concluzii

Analiza comparativă a datelor nu relevă diferențe semnificative privind gradul de apreciere a variabilelor invocate. Diferențe procentuale mai mari sunt constatate la criteriile referitoare la *metacunoștințe* și la *competențe de elaborare și gestionare de planuri de dezvoltare personală*, apreciate într-o măsură mai mică de către profesorii din învățământul primar și preșcolar. Această constatare confirmă rezultatele unei cercetări anterioare, pe tema dezvoltării competențelor antreprenoriale ale studenților din domeniul Științe ale educației, unde am înregistrat aceeași diferență procentuală între aceleași categorii de subiecți și care a fost pusă în relație cu nivelul culturii de specialitate, în domeniul strategiilor metacognitive.

Rezultatele microcercetării confirmă, pe de o parte, expertiza cadrelor didactice universitare în domeniul relaționării și comunicării didactice și posibilitatea dezvoltării și implementării de inovații curriculare în formarea inițială a cadrelor didactice, prin implicarea acestora în cercetări în domeniu. Pe

de altă parte, beneficiarii cercetării empirice (studenții și profesorii din învățământul primar și preșcolar) au identificat reperatele metodologice utile în dezvoltarea competențelor de relaționare și comunicare didactică, ceea ce este un predictor al performanțelor profesionale.

Pornind de la aceste semnificații ale datelor obținute, susținute de premisele cercetării, apreciem confirmarea ipotezei generale a cercetării și preconizăm impactul pe termen lung al rezultatelor, prin întărirea acestora de cercetări ulterioare în problematica dezvoltării competențelor profesionale pentru cariera didactică și dezvoltarea curriculumului pentru specializarea Pedagogia învățământului primar și preșcolar.

Bibliografie

- Bunăiașu, Claudiu Marian. (coord). 2012. *Program cadru de practică profesională în domeniul socio-uman*. Craiova: Editura Sitech.
- Cucoș, Constantin. 2002. *Pedagogie*. Iași: Editura Polirom.
- Ezechil, Liliana, Albu, Gabriel și Pânișoară, Ion-Ovidiu. 2008. Comunicarea și relațiile de comunicare pedagogic. Structură, mecanisme, forme, stiluri, eficacitate. Aplicații. În: Potolea, Dan, Neacșu, Ioan și Pânișoară, Ion-Ovidiu. *Pregătirea psihopedagogică. Manual pentru definitivat și gradul didactic II*. Iași: Editura Polirom.
- Pânișoară, Ion-Ovidiu. 2006. *Comunicarea eficientă*. Iași: Editura Polirom.
- Vlăduțescu, Ștefan. 2012. Relationships and Communication Networks. *Journal of Community Positive Practices*, 4, 790-795.
- *** Metodologia privind formarea continuă a personalului din învățământul preuniversitar. Monitorul Oficial al României, nr.767 bis, 31 octombrie 2011.
- *** Registrul Național al Calificărilor din Învățământul Superior. <http://www.rncis.ro/>